

Фінін Георгій Іванович, доктор філософських наук, доцент,
завідувач кафедри історії та суспільно-економічних дисциплін
Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради,
м. Харків, Україна
e-mail: finingeorgiy@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-7437-2996

ІСТОРИЧНА СВІДОМІСТЬ У ПРАКТИКАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ОСВІТИ

Проаналізовано специфіку основних аспектів історичної свідомості в практиках національної освіти. Визначено головні компоненти історичної свідомості. Наведено основні характеристики історичної пам'яті та її функції. З'ясовано, що нагальною потребою суспільства є врахування специфіки формування історичної свідомості при підготовці сучасних фахівців.

Ключові слова: історична свідомість, історична пам'ять, історичне знання, освіта.

Постановка проблеми. Український народ має власну систему освіти та виховання. У нашій державі були створені самобутні підходи до процесу навчання, підготовки до служби в армії, формування патріотів власної країни, самовідданих захисників Вітчизни, активних та свідомих осіб, працелюбних громадян. Сьогодні під впливом глобалізаційних процесів спостерігається прискорене зближення української освіти зі світовими та європейськими зразками, упровадження досягнень теоретичної спадщини іноземних науковців у систему національної освіти. Тому тепер, як ніколи, час згадати здобутки національного навчання й виховання, що завжди відрізняли нас від інших народів. Історія засвідчує, що педагогіка в Україні в певні роки як розвивалася, так і занепадала. Саме тому вагомою ланкою в підготовці молоді, студентів має бути вивчення історичних традицій українського народу, його духовних джерел.

Питання історичної свідомості, історичної пам'яті, закономірностей історичного пізнання й тенденцій еволюції історичного знання постійно перебувають у центрі уваги вітчизняних та закордонних дослідників. У духовному світі сучасної молоді історична свідомість виявляється сукупністю ідей, поглядів, настроїв, які дають змогу прийняти й оцінити минуле в усьому його

розмаїтті. Історична свідомість охоплює різні за значенням і важливістю події, формується не лише систематизовано (через систему освіти), а й не-впорядковано (через засоби масової інформації, художню літературу та інше) [1, с. 71].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Історична свідомість та особливості її формування були предметом дослідження таких відомих учених, як М. Вебер, К. Поппер, Б. Рассел, П. Сорокін, О. Шпенглер, К. Ясперс, М. Грушевський, Д. Донцов та ін. Учені розглядали різні аспекти формування історичної свідомості та історичної пам'яті.

На сучасному етапі дослідження специфіки основних аспектів історичної свідомості в практиках національної освіти відображені в працях М. Бойченка, В. Вашкевича, А. Землянського, М. Култаєвої, М. Козловця, О. Стасевської та ін. Незважаючи на наявність публікацій, дослідження специфіки основних аспектів історичної свідомості в практиках національної освіти не можна вважати вичерпаними. Також потребує подальшого наукового дослідження проблема специфіки формування історичної свідомості при підготовці сучасних фахівців.

Формулювання цілей. Метою статті є філософський аналіз та висвітлення основних аспектів історичної свідомості в практиках національної освіти.

Виклад основного матеріалу. Історичну свідомість у широкому сенсі потрібно розглядати як специфічну форму суспільної свідомості, що відтворює й реалізує зв'язок історичних епох, наступність в історичному процесі, що забезпечує естафету поколінь [2, с. 40]. На думку Р. Арона, «історична свідомість змінюється разом із народами й епохами, у ній домінує або ностальгія за минулим, або смисл збереження чи надія на майбутнє» [3, с. 498].

Розглядаючи феномен історичної свідомості з погляду соціологічної теорії, В. Пержун зауважує, «що потрібно зупинитися принаймні на трьох важливих моментах. По-перше, історична свідомість виступає фактором опосередкування соціальної практики і навіть певною мірою визначає її детермінанту. По-друге, сама соціальна практика впливає на історичну свідомість. Так, довгі роки української бездержавності породили в людях відчуття меншовартості та неспроможності самостійно жити і творити, яке домінує і зараз серед певної частини населення України. Разом з тим, споконвічна боротьба за незалежність допомогла залишити віру, надію і впевненість у можливості відродження справжньої незалежності й самостійності України як держави. По-третє, дуже важливо, щоб історична свідомість суспільства стала надбанням окремої особистості» [4, с. 105].

Існують різні методологічні підходи і трактування щодо предмета історичної свідомості в структурі суспільної свідомості, у той же час можна виділити деякі загальні компоненти її ціннісних характеристик та значення

в суспільстві: історичне минуле (ставлення до минулого через його оцінювання, переживання, співучасть тощо); спадкоємна діяльність поколінь (вплив минулого на сучасне); соціальна пам'ять (пам'ять поколінь, яка завжди присутня у народі, нації, суспільстві); соціально-історичний простір і час (триєдина якісна ознака історичної свідомості – взаємообумовленість і взаємовплив минулого, сучасного і майбутнього) [4, с. 107].

О. Стасевська вважає, що історична пам'ять є складовим елементом історичної свідомості (яка концептуалізує зв'язок минулого, сьогодення й майбутнього) та водночас вона постає одним із її джерел (поряд з офіційними державними концепціями, науковими теоріями, історичною міфологією, релігійними ученнями, витворами літератури та мистецтва) [5, с. 168].

Слушним є твердження, що історична пам'ять виступає і як ментальна здатність суб'єктів зберігати пережитий досвід, і як результат певного впорядкування спогадів, що здійснюються під час оформлення історичної свідомості шляхом осмислення пережитого досвіду [6, с. 45].

До основних характеристик історичної пам'яті належить її соціальна детермінованість, базовість щодо формування індивідуальної та суспільної свідомості, через що вона безпосередньо впливає на суспільну свідомість. Відповідно, вона виконує такі функції: інформаційну (акумуляція та трансляція соціально значущої інформації); ідентифікаційну (ототожнення суспільства або окремого його члена із певною історико-культурною спільнотою); організаційну (структурування соціуму в часі); світоглядну (теоретичне осмислення соціального досвіду); ціннісно-орієнтовну (виявлення й трансляція ціннісних смислів, визначення ціннісних орієнтирів) [7, с. 125].

На думку вчених, усебічний захист культурно-ціннісного простору країни, основ національно-культурної ідентичності народу є важливими складовими духовної безпеки держави [8, с. 33].

Формування історичної свідомості відбувається у відповідному освітньому просторі та є складовою національно-культурного простору. Феномен «освітній простір» охоплює навчальні заклади й інші культурно-освітні явища того чи іншого регіону, які перебувають у певному взаємозв'язку, що виправдовує їх спільний опис як просторово-освітньої спільноти, що відрізняється від аналогічних, що перебувають поруч.

Картина ускладнюється тим, що на кожному рівні освіти (початковому, середньому, вищому) і в кожній освітній сфері (наприклад, професійна освіта або конфесійно орієнтована) їхні освітні простори і, відповідно, їхні межі можуть відбудовуватися по-своєму й не збігатися з просторами інших сфер та/або рівнів освіти.

Найчастіше освітній простір визначається через задане поняття «регіон» із опертям на історико-географічні, країнознавчі дослідження й адміністра-

тивно-політичний поділ. Вивчення специфіки формування історичної свідомості різних освітніх просторів є важливим завданням національного та міжнаціонального рівнів.

Освіта в Україні у своїх модернізаційних стратегіях повинна активізувати весь комплекс смислів української національної ідеї, а також історичної пам'яті. Історична пам'ять – особливий соціокультурний феномен осмислення індивідом, нацією й соціумом свого місця в часі та просторі. Вона є не просто сумою знань, а й каналом передавання історичного досвіду, отже, невід'ємною складовою ідентифікації особистості, соціальної групи, нації. Не випадково кожна колоніальна влада з метою закріплення свого панівного становища над поневоленим народом намагається знищити його історичну пам'ять, яка живе в глибині народної свідомості й постійно збуджує народ до визвольних змагань. Адже в кожній державі, нації місток між минулим і майбутнім визначає наявність історичної пам'яті та історико-культурної перспективи. Національна пам'ять, культурна спадщина характеризують обрії, висоту й значущість такої перспективи. Як складний феномен національної культури історична пам'ять спроможна «записувати» й зберігати всі реальні події як столітньої давнини, так і новітньої історії. Причому це – найреальніший і найправдивіший «збірник» фактів та зведень без привнесення фальсифікацій та спотворень. Історична пам'ять формує гуманітарну ауру нації, у якій живе народ і з якої черпає добро чи зло. А втрата історичної пам'яті тягне за собою відчуття меншовартості, безперспективності, духовного дискомфорту як в окремій людини, так і в цілої нації [9, с. 70]. Тому в відносинах народів потрібно бачити й перспективу розвитку кожного з них. Саме про таке сприйняття й розуміння історії, здатність усвідомлено сприймати світ пише В. С. Горський. Він вважає, що визначальним тут є той сенс, якого набувають ці факти для актуальної культури, загальне бачення історії.

Виховання в цій сфері має полягати в тому, щоб підтримувати й зміцнювати історичну пам'ять, усе більше виявляти й оприлюднювати її фактичний бік і таким чином доносити до учнів та студентів правду про народ, його історію в первісному вигляді.

Початок ХХІ ст. відзначився соціально-політичними та економічними змінами. Сучасне суспільство є свідком й активним учасником виникнення та становлення нових держав. Унаслідок цього процесу динамічно змінюється сталий баланс економічних і політичних інтересів між країнами, що століттями перебували «за спинами» «основних гравців світової історії». Етнологічні тенденції останнього десятиліття здобули стійку теоретико-методологічну базу, що стала для них цілком гарантованою умовою для збереження в майбутньому [10, с. 353]. Українське козацтво – гордість укра-

їнської нації, джерело духовної сили, шляхетності. Виникнення й становлення українського війська відбувалося ще за часів Київської Русі. Проте цей процес не був рівномірним і неперервним. Найяскравішим періодом розвитку війська та національної системи освіти і виховання стала козацька доба. Козацтво – це джерело натхнення в боротьбі за свободу й незалежність, це вершина військової майстерності, це скарбниця високої духовності наших предків, історичної пам'яті нації.

Сьогодні значна кількість наукових досліджень присвячена вивченню різних аспектів життя козаків: походження українського козацтва, виборення козаками права на власну державу, побут, традиції, звичаї Запорозької Січі, військова справа тощо. Не менш унікальним явищем стала козацька педагогіка, головними завданнями якої були формування національно свідомої та самовідданої особистості шляхом виховання українського характеру та світогляду; підготовка фізично розвинутих, загартованих воїнів-захисників своєї Батьківщини; виховання військової дисциплінованості; формування загальнолюдських моральних, високих лицарських та бойових якостей [11, с. 120].

Освітньо-виховна система козацької доби була багаторівневою та передбачала такі щаблі: дошкільне родинне виховання, родинно-шкільне виховання, вища освіта, військове виховання. Дошкільне родинне виховання ґрунтувалося на культі батька й матері, дідуся й бабусі, роду й народу. Сім'ї були притаманні демократизм, рівноправність чоловіка й жінки, висока духовність.

Виховні традиції козацької сім'ї набули застосування в шкільному навчанні упродовж багатьох століть. Виникали й успішно функціонували різні типи навчальних закладів. Д. Яворницький розподіляє запорозькі школи на церковно-парафіяльні, монастирські, січові [12, с. 252].

Важливе місце серед навчальних закладів посідали сотенні й полкові школи, які мали загальноосвітній характер, де майбутні козаки опановували початкову освіту. Такі школи розміщувалися в церквах. Діти вчилися читати, писати, рахувати, водночас вивчали історію рідного краю, політичне й державне життя України та інших держав. Приділялася увага релігійному, морально-естетичному та військово-політичному вихованню.

У XVI–XVIII ст. на Запорозжжі існували січові школи, які, на відміну від інших запорозьких шкіл, розташовувалися в самій Січі. Освіта мала національний характер, козаки намагалися виховувати в школярів вірність рідній землі, любов до народу, його мови, культури, глибоку шану до християнської віри та народних звичаїв. Навчання здійснювалося рідною мовою. За зразком Війська Запорозького школа мала учнівське самоврядування.

Наприкінці XVIII ст. на Запорозжжі крім загальноосвітніх з'являються спеціальні школи з підготовки військових фахівців, працівників адміністрації, дипломатів. Гетьман Яким Гнатович 1754 р. засновує школу нового типу. Ця

школа займалася підготовкою старшинського складу, працівників козацької військової адміністрації, перекладачів із 1754 до 1768 рр. існувала також Головна січова школа, яка за змістом та характером навчання прирівнювалася до кращих братських шкіл [13, с. 85–86].

Подальше навчання козаків відбувалося в школах вищого типу – європейських університетах або вітчизняних – в Острозькій та Києво-Могилянській академіях.

Острозька школа-академія була заснована 1576 р. князем Костянтином Острозьким, який самовіддано захищав православну віру й дбав про розвиток освіти рідного краю. Значна увага приділялася формуванню історичної свідомості національно-патріотичного спрямування.

Центром розвитку національної освіти, науки та культури стає Києво-Могилянська академія, створена 1632 року. Її опікуном став Києво-Печерський архімандрит Петро Могила. Випускниками академії були майбутні гетьмани України Іван Виговський, Павло Тетеря, Юрій Хмельницький, Іван Самойлович.

Чимале значення для козацького війська мала ідеологія, суть якої зводилася до того, що козацтво є оборонцем християнської віри. Під час війн із поляками до релігійних гасел на захист православ'я додалася ще й національна ідея створення власної незалежної держави. Таке ідеологічне підґрунтя було серйозною опорою для військової дисципліни й порядку в козацькому середовищі. Своєрідним ідеологічним фундаментом козацької держави та світогляду запорозьких козаків були волелюбні й національно-релігійні засади.

Спираючись на вищесказане, зауважимо, що козацька система навчання й виховання гармонійно поєднала високу моральність і військово-фізичну досконалість. Це сприяло появі справжніх лицарів, еліти й гордості українського народу. Ця єдність моральної довершеності й надзвичайної сили повинна обов'язково стати ідеалом сучасної системи національно-патріотичного виховання молоді.

Нині активно відроджуються та діють громадські козацькі організації, головною метою яких є виховання громадянина, патріота, гуманіста незалежної української держави, вивчення й поширення козацько-лицарського минулого народу, його традицій, звичаїв, культури та господарювання, формування здорової української нації.

Отже, сучасна освіта в Україні має давні традиції та принципи, які сформувалися за часів Великокняжої України-Русі та розвинулися, а також набули нових форм за часів Козацької держави: відкритість до світу, європейська орієнтація, тісний зв'язок з християнськими цінностями, ідеями гуманізму. У давній Україні було створено унікальну й самобутню вітчизняну освітньо-

наукову систему. Вона забезпечила зростання української духовної, військової, світської, наукової еліти та потреби у фахівцях.

Значну увагу формуванню історичної свідомості здобувачів вищої освіти приділяють у системах національної освіти розвинених країн, зокрема в США. Наприклад, у військовій академії Вест-Пойнт здобувачі вищої освіти вивчають такі дисципліни: американські кордони, міжнародні відносини США з 1898 р., рання національна Америка, світові релігії, революційна Америка, історія громадської війни Америки, створення сучасної Америки, Америка холодної війни, суспільство і культура в американській історії, філософія. Кадети мають можливість факультативно здобути різні гуманітарні спеціальності [14, с. 600].

Висновки. Отже, історичну свідомість у широкому сенсі потрібно розглядати як специфічну форму суспільної свідомості, що витворює й реалізує зв'язок історичних епох, наступність в історичному процесі, що забезпечує естафету поколінь. Історична пам'ять є складовим елементом історичної свідомості та водночас постає одним із її джерел. До основних характеристик історичної пам'яті належить її соціальна детермінованість. Відповідно, вона виконує такі функції: інформаційну, ідентифікаційну, організаційну, світоглядну, ціннісно-орієнтовну. Нагальною потребою суспільства є врахування специфіки формування історичної свідомості при підготовці сучасних фахівців та вивчення специфіки формування історичної свідомості різних освітніх просторів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вашкевич В. М. Історична свідомість студентської молоді: ціннісно-світоглядні орієнтири: навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. Київ: Світогляд, 2010. 274 с.
2. Землянський А. Історична свідомість як детермінанта гармонізації розвитку студентської молоді в полікультурному суспільстві. *VERSUS*. Мелітополь, 2014. № 2 (4). С. 165–181.
3. Арон Р. Избранное: Введение в философию истории / отв. ред., пер. с фр. и сост. И. Гобозов. Москва: PerSe, 2000. 544 с.
4. Пержун В. Історична свідомість як форма суспільної свідомості: соціологічний аспект. *Релігія та соціум*. 2012. № 2 (8). С. 104–109.
5. Стасевська О. А. Історична пам'ять та соціальний міф як форми інтерпретації минулого. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія*. Харків: Право, 2019. № 1 (40). С. 165–181.
6. Рюзен Йорн. Нові шляхи історичного мислення. Львів: Літопис, 2010. 358 с.

7. Стасевська О. А. Експлікація аксіологічного аспекту концепту «історична пам'ять». *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Харків: Право, 2018. № 1 (36). С. 123–135.
8. Калиновський Ю. Ю., Мануйлов Є. М. Духовна безпека українського суспільства у державотворчих процесах сучасності. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія*. Харків: Право, 2019. № 1 (40). С. 21–39.
9. Козловец М. А. Історична пам'ять як чинник формування національної ідентичності українців. *Мультиверсум: філос. альманах*. 2007. № 65. С. 61–82.
10. Бухнієва О. Ф. Українське козацтво – це минуле, сьогодення і майбутнє української нації. *Збірник праць Науково-дослідного інституту українознавства*. 2005. Т. V. С. 351–357.
11. Левківський М. Діяльність козацьких шкіл в Україні (січові, полкові, музичні). Харків: Основа, 2002. 356 с.
12. Яворницький Д. І. Історія запорізьких козаків: у 3 т. Київ: Наук. думка, 1991. Т. 1. 452 с.
13. Медвідь Л. А. Історія національної освіти і педагогічної думки в Україні: навч. посіб. Київ: Вікар, 2003. 335 с.
14. United States Military Academy. West Point, New York Academic Program. Class Of 2020. Curriculum and Course Descriptions. Office Of The Dean. 679 p. URL: https://www.westpoint.edu/sites/default/files/pdfs/RedBook_GY2020_20170803.pdf (дата звернення: 14.09.2020).

REFERENCES

1. Vashkevych, V. M. (2010). *Istorychna svidomist studentskoi molodi: tsinnisne-svitohliadni oriientyry: textbook for students of higher education institutions*. Kyiv: Svitogliad [in Ukrainian].
2. Zemlianskyi A. (2014). *Istorychna svidomist yak determinanta harmonizatsii rozvytku studentskoi molodi v polikulturnomu suspilstvi. VERSUS. No2 (4), 165-181* [in Ukrainian].
3. Aron, R. (2000). *Selected works: Introduction into the philosophy of history*. Executive editor, trans. from French and comp. by I. Gobozov. Moscow: PerSe [in Russian].
4. Perzhun V. (2012). *Istorychna svidomist yak forma suspilnoi svidomosti: sotsiolohichniyi aspekt. Relihiia ta Sotsium – Religion and Society. No 2 (8) 104 – 109* [in Ukrainian].
5. Stasevs'ka O. A. (2019). *Istorychna pamiat ta sotsialnyi mif yak formy interpretatsii mynuloho. Visnyk Natsionalnoho yurydychnoho universytetu imeni Yaroslava Mudroho. Serii: Filosofiia – Bulletin of the Yaroslav Mudryi National Law University. Series: Philosophy, № 1 (40), 165-181* [in Ukrainian].
6. Ryuzen Jorn. (2010). *Novi shlyaxy' istory'chnogo my'slennya. L'viv: Litopy's* [in Ukrainian].

7. Stasevs'ka O. A. (2018). Eksplikaciya aksiologichnogo aspektu konceptu «istory'chna pam'yat'». Visny'k Nacional'nogo universy'tetu «Yury'dy'chna akademiya Ukrainy'imeni Yaroslava Mudrogo» – Bulletin of the National Law Academy of Ukraine named after Yaroslav the Wise. Series: Philosophy, Philosophy of Law, Political Science, Sociology. Kharkiv: Pravo. 1 (36). 123–135 [in Ukrainian].
8. Kalynovskyi, Yu.Yu., Manuilov, Ye.M. (2019). Dukhovna bezpeka ukrainskoho suspilstva u derzhavotvorchkykh protsesakh suchasnosti. Visnyk Natsionalnoho yurydychnoho universytetu imeni Yaroslava Mudroho. Serii: Filosofiia – Bulletin of the Yaroslav Mudryi National Law University. Series: Philosophy, No1 (40), 21–39 [in Ukrainian].
9. Kozlovets M.A. (2007). Istorychna pamiat yak chynnyk formuvannia natsionalnoi identychnosti ukraintsiv. *Multyversum. Filosofskyi almanakh – Multiversum. Philosophical Almanac*. No65. 61–82 [in Ukrainian].
10. Bukhnieva O.F. (2005). Ukrainske kozatstvo – tse mynule, sohodennia i maibutnie ukrainskoi natsii. *Zb. prats Naukovo-doslidnoho instytutu ukrainoznavstva – collection of works of the Research Institute of Ukrainian Studies*, 2005. Vol. V. 351 – 357 [in Ukrainian].
11. Levkivskyi M. (2002). Diialnist kozatskykh shkil v Ukraini (sichovi, polkovi, muzychni). Kharkiv, Osnova [in Ukrainian].
12. Iavornytskyi D.I. (1991). Istoriia zaporizkykh kozakiv. (Vols 1-3); Vol. 1. (1991). Kyiv: Naukova dumka, [in Ukrainian].
13. Medvid L.A. (2003). Istoriia natsionalnoi osvity i pedahohichnoi dumky v Ukraini. Navchalnyi posibnyk. – Kyiv: Vikar [in Ukrainian].
14. United States Military Academy. West Point, New York Academic Program. Class Of 2020. Curriculum and Course Descriptions. Office Of The Dean. 679 p. URL: https://www.westpoint.edu/sites/default/files/pdfs/RedBook_GY2020_20170803.

Финин Георгий Иванович, доктор философских наук, доцент,
заведующий кафедрой истории и общественно-экономических дисциплин
КУ «Харьковская гуманитарно-педагогическая академия»
Харьковского областного совета г. Харьков, Украина

ИСТОРИЧЕСКОЕ СОЗНАНИЕ В ПРАКТИКАХ НАЦИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Проанализирована специфика основных аспектов исторического сознания в практиках национального образования. Определены основные компоненты исторического сознания. Приведены основные характеристики исторической памяти и ее функции. Выяснено, что насущной необходимостью общества является учет специфики формирования исторического сознания при подготовке современных специалистов.

Ключевые слова: историческое сознание, историческая память, историческое знание, образование.

Finin Heorhii Ivanovich, Doctor of Philosophical Sciences, Associate Professor, Head of the Department of History and Socio-Economic Disciplines Municipal Establishment “Kharkiv Humanitarian Pedagogical Academy” of Kharkiv Regional Council Kharkiv, Ukraine

HISTORICAL CONSCIOUSNESS IN THE PRACTICES OF NATIONAL EDUCATION

Problem setting. *Questions of historical consciousness, historical memory, patterns of historical knowledge, and trends in the evolution of historical knowledge are constantly in the focus of philosophical research. In the spiritual world of modern youth, historical consciousness is a set of ideas, views, attitudes that allow to accept and appreciate the past in all its diversity. Historical consciousness covers events of different significance and importance is formed not only systematically (through the education system), but also disordered (through the media, fiction).*

Recent research and publications analysis. *Historical consciousness and features of its formation have been the subject of research by such famous scientists as M. Weber, K. Popper, B. Russell, P. Sorokin, O. Spengler, K. Jaspers, M. Hrushevskiy, D. Dontsov and others. Scientists have considered various aspects of the formation of historical consciousness and historical memory. Some aspects of the formation of historical consciousness in the practices of national education in Ukraine are considered in the studies of such scholars as M. Boychenko, V. Vashkevych, A. Zemlianskyi, O. Stasevs'ka, M. Kul'tayeva, M. Kozlovets and others.*

Paper objective. *The purpose of the article is a philosophical analysis and clarification of the main aspects of historical consciousness in the practices of national education.*

Paper main body. *Historical consciousness in a broad sense should be considered as a specific form of social consciousness that realizes the connection of historical epochs, continuity in the historical process, which provides the relay race of generations.*

Historical memory is an integral element of historical consciousness (which conceptualizes the relationship of past, present and future) and at the same time it is one of its sources (along with official state concepts, scientific theories, historical mythology, religious teachings, works of literature and art).

The main characteristics of historical memory include its social determinism, basicity in the formation of individual and social consciousness, through which it directly affects the social consciousness. Accordingly, it performs the following functions: information (accumulation and transmission of socially significant information); identification (identification of a society or its individual member with a certain historical and cultural community); organizational (structuring society in time); worldview (theoretical under-

standing of social experience); value-oriented (identification and translation of value meanings, definition of values).

Conclusions of the research. *Thus, historical consciousness in a broad sense should be considered as a specific form of social consciousness that realizes the connection of historical epochs, continuity in the historical process, which provides the baton of generations.*

Historical memory is an integral part of historical consciousness and at the same time it is one of its sources. One of the main characteristics of historical memory is its social determinism. Accordingly, it performs the following functions: information; identification; organizational; worldview; value-oriented.

Considerable attention is paid to the formation of the historical consciousness of higher education seekers in the national education systems of developed countries, in particular in the United States.

Keywords: *historical consciousness, historical memory, historical knowledge, education.*

